STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE
Revista științifică a Universtității de Stat din Moldova, 2024, nr. 3(173)

CZU: 343.21/.23:342.7:343.85 **https://doi.org/10.59295/sum3(173)2024_36**

CÂTEVA CRITERII DE APRECIERE A SISTEMULUI DE JUSTIȚIE PENALĂ. ANALIZA LOR PRIN RAPORTARE LA REALITATEA SOCIO-JURIDICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Victor SAMOILENCO, Victoria SAMOILENCO,
Universitatea de Stat din Moldova

Fiecare stat ca sistem social are conturată propria realitate, iar un subsistem important al fiecărui stat este cel al justiției penale. Diferențele conturate la nivelul realității sociale per ansamblu, determină diferențe și la nivelul realității socio-juridice per parte. În condiția în care oamenii azi au posibilitatea de a emigra în zone în care pot să își asigure un trai mai bun, devine evident și firesc faptul că fiecare dintre noi se preocupă de întrebarea „care stat are un sistem de justiție penală mai reușit?", pentru că fiecare caută protecție inclusiv prin intermediul dreptului penal. Mulți dintre noi eșuează în identificarea unui răspuns corect, tocmai din cauza că nu stabilește propriile criterii care să le caracterizeze așteptările personale în raport cu sistemul de justiție penală. În articolul de față, ne-am propus să identificăm și să descriem câteva criterii prin care să putem aprecia mai obiectiv sistemul de justiție penală a unui stat, criterii pe care le-am analizat prin prisma realităților ce caracterizează structura socială a Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *justiție penală, sistem, criterii de apreciere, drepturi ale omului, justiție tardivă, resocializare, prevenție, represiune, politică penală.*

SOME ASSESSMENT CRITERIA OF THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM. THEIR ANALYSIS IN CORELATION TO THE SOCIO-JURIDICAL REALITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Each state as a social system has its own social reality and a subsystem of every state is the criminal justice system. The differences defined at the level of social reality also determines differences at the level of socio-juridical reality. In the condition that people today have the opportunity to emigrate to areas that provide better living conditions, it becomes obvious and natural that each of us is concerned with the question of „which state has a more successful criminal justice system?" and this happens because everyone wants protection including through criminal law. Many of us fail to identify a correct answer because we have not learned to set our own criteria, criteria that describe our expectations of criminal justice system. In this article, we set out to identify and to describe some criteria by which we can more objectively appreciate the criminal justice system of a state, criteria that we analized through the prism of the social realities that belong to the Republic of Moldova.

Keywords: *criminal justice, system, assessment criteria, human rights, delayed justice, resocialization, prevention, repression, criminal policy etc.*

Sistemul de justiție penală poate fi supus aprecierii critice din diferite puncte de vedere. El poate fi apreciat în sens general, prin prisma eficienței sale în plan social, respectiv nivelul la care reușește să țină în limite tolerabile și nedăunătoare pentru suprastructura socială criminalitatea, dar, de asemenea, prin prisma unor criterii mai specifice, precum nivelul la care reușește să asigure echitatea socială ori să ofere satisfacție morală/materială victimei, precum și prin prisma multor alte criteria. Însă există, din punctul nostru de vedere, câteva criterii de apreciere care trebuie să fie considerate esențiale, prin intermediul cărora putem formula concluzii cu privire la faptul dacă un anumit sistem de justiție penală, într-un stat anume, este sau nu este unul bun. Mariana Grama, într-un articol intitulat „Controverse privind restabilirea echității sociale prin pedeapsa penală", citează: „pedeapsa este echitabilă când impune infractorului lipsuri și restricții ale drepturilor lui proporționale cu gravitatea infracțiunii săvârșite și este suficientă pentru restabilirea echității sociale, adică a drepturilor și intereselor victimei, statului și întregii societăți, perturbate prin infracțiune" [1, pag. 306]. Agreem aceste cri-

terii de apreciere a echității pedepsei, ele țin nemijlocit și de criteriile de apreciere a sistemului de justiție penală per parte, totuși, sistemul justiției penale nu se rezumă numai la subsistemul său de pedepse. Pentru a aprecia un sistem de justiție penală trebuie să analizăm inclusiv modul în care sunt reglementate și înfăptuite anumite acțiuni procesuale, cum sunt elaborate și implementate alte domenii ale politicii penale precum politica victimologică, politica corecțională etc.

Din punctul nostru de vedere, gradul de desăvârșire a unui sistem de justiție penală poate fi apreciat mai obiectiv prin analiza modului în care acesta satisface următoarele 5 cerințe, care se impun ca și criterii de apreciere: a) respectarea dispozițiilor privitoare la drepturile omului cuprinse în reglementările internaționale; b) respectarea unor proporții rezonabile în aplicarea pedepselor; c) soluționarea în termene rezonabile a cauzelor; d) atenuarea/înlăturarea consecințelor infracțiunii; e) gradul de resocializare al agenților care prin propriul aport comportamental au condiționat ca actele criminale să aibă loc. Aceste criterii satisfac din punctul nostru de vedere și cerințele privitoare la echitate, și pe cele privitoare la eficiență, și pe cele privitoare la obiectivitate și în funcție de cum sunt satisfăcute aceste criterii, putem aprecia dacă într-un stat sistemul justiției penale este sau nu unul bun. Dar pentru a nu admite confuzii, propunem să detaliem conținutul acestor criterii și să le analizăm prin prisma realității socio-juridice a țării noastre.

Respectarea dispozițiilor privitoare la drepturile omului cuprinse în reglementările internaționale

„Proclamarea şi garantarea efectivă a drepturilor omului revine reglementărilor juridice interne din fiecare stat în parte”, pe când „instrumentele juridice internaţionale au, ca principal mijloc pentru executare a lor, asumarea, de către statele-părţi, a obligaţiei de a lua măsuri legislative şi de altă natură, pentru asigurarea realizării drepturilor prevăzute de ele” [2, pag. 307]. Este firesc ca o parte din aceste măsuri legislative să fie întreprinse în legătură cu incriminarea faptelor socialmente periculoase, cu procedura penală care rezultă din acestea și mai ales în legătură cu asigurarea unui cadru execuțional-penal și de natură să restabilească echitatea socială prin înlăturarea sau atenuarea efectelor infracțiunii. Drepturile omului au căpătat o deosebită importanță în a doua jumătate a secolului XX, după ce omenirea a trecut prin ororile a 2 conflagrații mondiale, marcate de crime de război și genociduri întreprinse masiv, prin tehnici de exterminare rămase asemeni unei file rușinoase în istorie, deoarece ele până azi constituie un reper care indică nivelul decăderii în imoralitate și injustiție al oamenilor.

Ca asemenea lucruri să nu se mai întâmple, la nivel internațional s-au luat măsuri care au determinat dezvoltarea multor ramuri ale dreptului, indeosebi ale celui penal, execuțional-penal și procesual-penal. Astăzi Republica Moldova este parte a numeroase tratate internaționale și convenții care țin de domeniul penalului și al respectării drepturilor, adoptate atât la nivel bilateral, cât și multilateral, la nivelul ONU, cât și al Consiliului Europei, asumându-și cam întreg repertoriul legislativ internațional posibil la moment, din care face parte: Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internaţional cu Privire la Drepturile Civile şi Politice, Pactul Internaţional cu Privire la Drepturile Economice, Sociale şi Culturale, Convenţia Internaţională Privind Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială, Convenţia asupra Eliminării Tuturor Formelor de Discriminare Faţă de Femei, Convenţia cu Privire la Drepturile Copilului, Convenţia ONU Împotriva Torturii, Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale ale Omului, Carta Europeană Socială Revizuită, Convenţia cu Privire Drepturile Persoanelor cu Dizabilităţi.

Prin prisma evenimentelor curente care au loc în lume, putem spune că aceste mecanisme tind să își piardă din eficiență, și totuși, un stat nu-și poate evalua sistemul de justiție făcând abstracție de gradul de respectare în cadrul legislației naționale a exigențelor stipulate în reglementările internaționale. Deși încă mai există state expansioniste, autoritare, care nu pun preț pe valorile democrației precum Rusia, Coreea de Nord, Iran, predomină statele în care democrația și drepturile omului sunt încetățenite în conștiința oamenilor. În genere oamenii apreciază calitatea vieții într-un stat nu atât după nivelul de dezvoltare materială, cât după nivelul în care sunt prioritizate drepturile omului. Care ar fi sensul să dorești să trăiești într-un stat bogat, dar care nu te securizează în fața abuzurilor și nu îți pune la dispoziție remediile justiției în condiții de egalitate cu ceilalți cetățeni? Gradul de aliniere a legislației naționale la deziderateleinternaționale privitoare la drepturile omului reprezintă, așadar, nu doar un criteriu de apreciere a eficienței sistemului de justiție penală a

unui stat ci a însăși nivelului lui de dezvoltare multiaspectuală ca sistem social. Statele cu un sistem viguros de justiție penală, bazat pe respectarea drepturilor omului sunt, de fapt, și state în care cetățenii au concomitent un nivel de dezvoltare materială și socio-culturală înalt, deoarece drepturile omului sunt expresia cea mai autentică a justiției efectuate corect: numai într-un stat în care drepturile omului sunt garantate la cel mai înalt nivel prin intermediul sistemului de justiție penală se dezvoltă antrepriza și deci, prosperă economia, iar indivizii se bucură de libertatea necesară realizării tuturor aptitudinilor, talentelor și aspirațiilor care sunt de folos societății, iar flageluri precum criminalitatea gulerelor albe, economia de underground, nu spunem că nu există, dar nu au o înrădăcinare viguroasă în sistemul social respectiv nici putere de a-l periclita.

În materie penală, drepturile omului implică, în lumina legislației internaționale, 5 aspecte esențiale: a) faptul de a nu admite ca cineva să fie neîntemeiat condamnat sau bănuit; b) faptul ca persoana care a comis o anumită infracțiune să fie condamnată conform legii, în funcție de gravitatea faptei și gradul de vinovăție; c) faptul ca o persoană condamnată să nu fie supusă la acte de tortură, tratamente inumane ori degradante; d) faptul ca o persoană lezată într-un drept al său prin infracțiune să aibă posibilitatea de a se bucura de remediile justiției în mod echitabil, în funcție de modul în care a fost prejudiciată; e) faptul de a asigura un conținut și un volum rezonabil de drepturi procesuale atât persoanei victimizate prin infracțiune, cât și persoanei care a comis infracțiunea la toate etapele procesului penal.

În legătură cu acestea, legislația procesual-penală a țării noastre prevede că „Organele de urmărire penală şi instanţele judecătoreşti în cursul procesului sînt obligate să activeze în aşa mod încît nici o persoană să nu fie neîntemeiat bănuită, învinuită sau condamnată şi ca nici o persoană să nu fie supusă în mod arbitrar sau fără necesitate măsurilor procesuale de constrîngere” [3], prevedere care satisface stipulările art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului privitoare la temeinicia oricăror acuzații în materie penală și echitabilitatea procesului. [4]. Codul de Procedură Penală mai prevede drepturile și obligațiile părților implicate în proces, inclusiv ale victimei, părții vătămate, bănuitului, inculpatului etc. dar și faptul că „în desfăşurarea procesului penal, nimeni nu poate fi supus la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deţinut în condiţii umilitoare, nu poate fi silit să participe la acţiuni procesuale care lezează demnitatea umană” [3], fapt ce este în corespundere cu prevederile art. 3 ale aceleiași convenții. În conformitate cu prevederile art. 13 ale convenției, „orice persoană, ale cărei drepturi şi libertăţi recunoscute de aceasta au fost încălcate, are dreptul de a se adresa efectiv unei instanţe naţionale, chiar şi atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acţionat în exercitarea atribuţiilor lor oficiale” [4], corespunzător, în legislația națională este stipulat că „prejudiciul cauzat drepturilor, libertăţilor şi demnităţii umane în cursul procesului penal se repară” [3], de asemenea și că „legea procesuală penală asigură drepturile victimei în urma infracţiunilor sau abuzurilor de serviciu, precum şi ale persoanei condamnate sau arestate nelegitim ori lezate în drepturi în alt mod” [3].

De jure, Republica Moldova a întreprins aproape toate măsurile pentru a adapta legislația națională în materie de drept penal, la tratatele internaționale pe care le-a semnat și ratificat, nu este restantă și nici prea neglijentă ca stat în legătură cu acest fapt. Și totuși, situația care se conturează de facto, ne indică că avem un nivel destul de slab în ce privește respectarea legislației. Condamnările la CEDO, cazurile răsunătoare legate de condamnări pe nedrept, care au căpătat vizibilitate mediatică în ultima vreme, practicile judiciare neuniforme demonstrate tot de presă, ilegalitatea divulgată a anumitor decizii etc. arată imperfecțiunile sistemului de justiție. Rezultă că „respectarea dispozițiilor privitoare la drepturile omului cuprinse în reglementările internaționale” ca și criteriu de apreciere a sistemului de justiție penală a unui stat, implică nu doar un aspect de armonizare a legislației cu reglemetările internaționale, dar și o trecere mult mai avansată de atât, legată de întreprinderea tuturor acțiunilor necesare pentru ca legea să funcționeze și persoanele în interacțiunea lor cu sistemul de justiție penală să se bucure nu doar de jure de drepturi, dar și de facto. Problematica drepturilor omului este în același timp, când vorbim despre infracțiuni și despre procesul penal, o chestiune extrem de sensibilă, care necesită vigilență din partea agenților care aplică legea, deoarece apare riscul de a concura 2 priorități ale statului: de a respecta drepturile omului și de a contracara criminalitatea sau, în tandem cu afirmațiile lui T. Osoianu, prevalează un risc: fie de a condamna o persoană nevinovată, fie de a achita pe una vinovată [5, pag. 437].

Proporţii rezonabile în stabilirea pedepselor

Ideea de proporție a pedepsei are o consacrare în legislația internațională, statele lumii ajungând la consensul că „legalitatea unei acțiuni se stabilește în funcție de respectarea echilibrului dintre obiectivele, mijloacele și metodele utilizate, precum și de consecințele acțiunii” de unde denotă că „proporționalitatea este un test pentru a determina dacă o ingerință într-un drept este justificată.” [6, pag.158] O pedeapsă prea blândă nu aduce satisfacție nici victimei, nici societății. Cu atât mai mult nu este capabilă să ofere acel context favorabil din care criminalul să extragă anumite învățăminte privitoare la fundamentarea conduitei sale pe principii prosociale. O pedeapsă prea aspră, dimpotrivă, ațâță sentimentul de frustrare și ură a criminalului față de justiția penală și organele care o înfăptuiesc, anulând motivația lui spre corijare. Acesta este și motivul pentru care pedepsele trebuie să respecte anumite proporții și să fie stabilite în funcție de gradul de vinovăție al autorului, de gradul prejudiciabil al faptei, dar și în funcție de pericolul social al acesteia la o anumită etapă a dezvoltării sociale.

Spre exemplu, infracțiunile în domeniul transportului nu constituie prin prisma legislației Republicii Moldova o categorie de infracțiuni atât de grave, pedepsele fiind rezonabil de mici. Și totuși, având în vedere numărul mare de infracțiuni și victime ale infracțiunilor în domeniul transporturilor la moment, putem deduce că ne aflăm în fața unei ineficiențe a normei de drept, deoarece nu este corelată pedeapsa la dimensiunea reală a acestui tronson de criminalitate. Când legea nu poate descuraja comportamentul criminal al șoferilor, este evident că acest lucru se întâmplă fie din cauza faptului că ea prescrie pedepse blânde, fie din cauza aplicării ei defectuoase. În cazul țării noastre avem un concurs al acestor 2 scenarii: într-adevăr legea e blândă și, într-adevăr, șoferii vinoveți caută „căi moldovenești” de a scăpa cât mai „ieftin” de justiție.

Deși în datele Biroului Național de Statistică figurează faptul că în ultimii 3 ani numărul de persoane decedate în urma accidentelor rutiere a scăzut de la 257 în 2021 la 212 în 2022 și 197 în 2023 [7], în anul 2023 climatul opiniei publice vizavi de modul în care sunt justițiate infracțiunile în domeniul transportului rutier nu era unul tocmai favorabil, deoarece multe cazuri de accidente produse din culpa șoferilor soldate cu decesul ori schilodirea victimelor au fost puternic mediatizate. Dacă ar fi să efectuăm o radiografie a acestui tronson de criminalitate pentru anul 2023, atunci cele mai proeminente cazuri s-au întâmplat succesiv: la 6 februarie – accidentul de pe „Viaduct” soldat cu schilodirea unei tinere de 25 de ani; la 21 februarie – tamponarea a 2 bicicliști la Stăuceni soldat cu decesul unui minor de 12 ani; la 24 martie – o șoferiță de troleibuz accidentează mortal o minoră de 12 ani care traversa regulamentar strada de pietoni, la 24 iulie – lângă centrul comercial „Jumbo” o tânără de 29 de ani este accidentată mortal de un șofer beat, cu trecut criminal, inclusiv în domeniul transporturilor; la 29 august – o tânără de 29 de ani este accidentată mortal la Sângera de un colaborator al organelor de ocrotire a normelor de drept în stare de ebrietate alcoolică [8]. În urma mediatizării acestor cauze, a slăbit semnficativ încrederea populației în justiție, deoarece: unii șoferi au avut antecedente similare și s-a constatat că nu s-au întreprins măsurile cuvenite în privința lor pentru a nu mai comite asfel de fapte, unele accidente au fost produse de persoane influiente, din mediul de afaceri sau de oameni ai legii, iar în unele cazuri s-au emis sentițe legale, dar mult prea blânde raportate la prejudiciul cauzat, societatea conștientizând că statul reacționează prea lejer în cazul acestor infracțiuni și în ciuda precedentelor tragice, nu a înăsprit legislația.

Analizând criminalitatea în domeniul transportului rutier, ne dăm seama că justiția penală a țării noastre a clacat grav, dovedindu-se ineficientă, normele de incriminare prevăd pedepse blânde și mai sunt și aplicate necorespunzător, iar pe fundalul acestor 2 cauze, vigilența șoferilor din țara noastră a scăzut drastic, pentru că nu a fost descurajat suficient de convingător, prin norme de drept penal, comportamentul infracțional în trafic. Pentru încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către șoferi, soldată cu decesul a 2 sau mai multe pesoane, dacă sunt în stare de ebrietate, aceștia riscă un maxim de 12 ani de privațiune de libertate. [9] Similar, dacă un om a luat arbitrar și conștient prin alte metode viața a 2 sau mai multe persoane, săvârșind omoruri la comandă spre exemplu, riscă chiar și detențiune pe viață. Legiuitorul a luat în considerație că elementul non-intențional este de o asemenea natură încât să îmblânzească pedepasa, însă s-a demonstrat că există persoane care comit omoruri grave pe fon de afect, în urma unui impuls de moment, pe care le regretă sincer, manifestând empatie față de victime și ceea ce

justiția numește „căință activă”, persoane care nu sunt disprețuitoare și nici cinice în raport cu normele sociale, doar au probleme de control/gestionare emoțională ce pot fi remediate cu succes pe cale medicală și/sau în urma unei intervenții psihoterapeutice și, dimpotrivă, există șoferi care prezintă un pericol social foarte mare, având un dispreț vădit față de valorile sociale, față de viața umană, fiind lipsiți de empatie.

În fapt, dacă analizăm comportamentul în procesul penal al șoferilor cazurile cărora au fost mediatizate, observăm că nici unul din ei nu a venit cu o reacție publică, cu scuze oficiale, înaintate frumos, respectuos, într-un mod empatic victimelor ori succesorilor acestora. Aproape toți au încercat să ascundă urmele faptelor comise ori să se eschiveze de la pedeapsă într-un anumit mod, pe fața unora, s-au văzut schițate zâmbete în timpul procesului, unii au fost surprinși la bancomate, extrăgând banii ca să nu fie „buni de plată” pentru victimele lor când instanța va decide să-i impună la despăgubiri. Rezultă deci, că substratul criminologic al infracțiunilor în domeniul transporturilor trebuie să fie reevaluat, pentru a reevalua și necesitatea înăspririi pedepselor, pentru că în spatele acestor crime pot sta motivații suspecte și atitudini antisociale periculoase care nu s-au manifestat numai în raport cu situația concretă, în timpul săvârșirii faptei deja consumate, dar persistă ca un pattern psihocomportamental, descriind o poziție personală și o atitudine de viață periculoasă din punct de vedere social care ne sugerează că ar putea foarte ușor să recidiveze.

Revenim la faptul că în creșterea eficienței sistemului de justiție penală, respectarea proporțiilor în stabilirea pedepsei devine imperativă, proporția poate fi apreciată a) ținându-se cont de gradul prejudiciabil, b) gradul de vinovăție și c) în mod obligatoriu gradul de pericol social al faptei la un moment dat. Spre exemplu, avansând spre alte exemple decât cel al accidentelor rutiere, este rezonabil ca într-un stat în care fenomenul corupțional a atins cote înalte, pentru actele de corupție și faptele conexe să fie prevăzute pedepse mai aspre, în caz contrar, un singur flagel criminal poate contamina societatea, creând condiții pentru dezvoltoare și a altor tendințe sociale negative (consum de droguri, trafic de ființe umane, economie subterană etc.). Proporționalitatea pedepsei este stabilită pe 2 căi: de către legiuitor, care adaptează pedeapsa de pe poziția unui observator social, prin legiferare, și de către judecător, care apreciază, ținând cont de personalitatea și trecutul infractorului, oportunitatea de a condamna mai aspru sau mai blând o anumită faptă infracțională. Este foarte important ca statul să își calibreze sistemul de pedepse prin raportare sistematică la realitățile sociale, în caz contrar, apar tendințe negative, de dezvoltare anomică a societății.

Există foarte multe state care, nereacționând cu promptitudine la un moment dat, se confruntă astăzi cu probleme sociale grave – este cazul Indiei care a scăpat de sub control rata violurilor și femicidurilor, cazul multor state asiatice și sud-americane care au scăpat de sub control problema drogurilor etc. Poate fi și cazul țării noastre la un moment dat, având în vedere că manifestăm o toleranță evidentă față de infracțiunile în domeniul transporturilor, față de infracțiunile de corupție și față de unele infracțiuni economice, perturbând sistemul social și degradând în ritm galopant până în punctul în care, la un moment dat va părea că nu există ieșire din acest colaps. Important este ca justiția să nu fie la cheremul răuvoitorilor și să fie un produs al rațiunii, separată de tradiții, religie, mituri locale, pentru ca proporțiile despre care relatăm să fie respectate. Un stat ca să existe în condiții de normalitate, are nevoie de disciplină și ordine care se pot impune numai prin intermediul legii.

Instanța este cea care mai poate aprecia proporția pedepsei prin prisma efectului ei asupra corijării. Nu pedepsim numai pentru a restabili echitatea socială și a inhiba comportamentul infracțional, dar și pentru a reeduca, corecta persoanele predispuse să acționeze imprudent sau să își materializeze intențiile criminale. Este imposibil ca un judecător să nu aprecieze subiectiv conduita și trecutul unui infractor pentru a reflecta asupra tipului și cuantumului de pedeapsă necesar schimbării comportamentale și de conștiință. Nu în zadar vedem situații când persoane cu situații juridice similare, care au săvârșit infracțiunea prin aceleași modalități faptice, ajung să execute termene de pedeapsă diferite. Un judecător ține în mod involuntar și necesar cont de manifestările comportamentale și de modalitatea de exteriorizare a emoțiilor infractorului, de faptul dacă este sau nu abil în realizarea unui control emoțianal, a dat sau nu semne de careva empatie etc. Din aceasta denotă că proporționalitatea pedepsei se stabilește atât în sens general, în momentul legiferării, cât și într-un sens particular, când sunt apreciate fapta, gradul de vinovăție, gradul prejudiciabil și timpul/metoda optimă pentru corijare.

Soluționarea în termene rezonabile a cauzelor

De la scriitorul, poetul și activistul englez Walter Savage Landor am moștenit o maximă celebră, și anume: „Întârzierea în justiție, este injustiție.” Din păcate, istoria recentă a omenirii cunoaște cazuri când nevinovăția unei persoane a fost dovedită, dar la decenii distanță după condamnarea acesteia pe nedrept la moarte, în baza unor dovezi incerte ori fabricate. Există și victime care nu au apucat să își obțină dreptatea în justiție deoarece procesul penal a fost tărăgănat, iar între timp a survenit decesul infractorului, sau chiar al victimei. Există situații când victimele au reușit să obțină în instanță recuperarea prejudiciului material, dar la o etapă când acesta avea pentru ele o valoare pur simbolică, când banii nu o mai puteau ajuta să își refacă starea de sănătate deoarece intervenția medicală s-a efectuat tardiv. Putem evoca chiar și situații legate de holocaust: victimele nazismului au căutat mereu ca torționarii lor să răspundă în fața tribunalului internațional, însă un număr destul de mare de naziști care au activat în lagăre, au reușit să își creeze identități false și să se ascundă. Unii au fost prinși și condamnați abia la bătrânețe, după ce au trăit o viață clandestină, dar în libertate, în bunăstare și cu cer senin deasupra capului. Astfel de exemple ne demonstrează că o justiție tardivă poate pecetlui un destin sau dimpotrivă, poate despecetlui unul care ar fi trebuit prin pedeapsă, pecetluit din contul răutății și ignoranței manifestate activ împotriva oamenilor de bună credință.

Tărăgănarea în justiție poate condiționa expirarea termenelor de prescripție, astfel, apare riscul ca justiția efectiv să nu se înfăptuiască, iar în cazul Republicii Moldova, cazuistica e chiar foarte gravă, deoarece a fost înregistrat până și un caz de omor în care culpa și neglijența organului de urmărire penală a determinaat ca infractorii să fie eliberați din sala de judecată, deși vinovăția le-a fost dovedită și chiar au recunoscut vina în instanța de judecată. Speța cazului este următoarea: „S. Bruma, a fost omorât în Ucraina, de soția sa și nașul de cununie prin otrăvire. La repatrierea cadavrului, organele de urmărire penală din Republica Moldova nu au dispus efectuarea unei experize medico-legale. Crima a fost comisă în 2002 și a intrat sub auspiciul vechii legi penale. Moartea a fost declarată suspectă și nimeni nu a fost condamnat. Dovezile incriminatoare au fost obținute în 2012, după deshumarea cadavrului și efectuarea expertizei medico-legale. Totuși, cauza penală a fost inițiată abia în 2015, după 3 ani de la parvenirea dovezilor, iar sentința s-a pronunțat în 2018, la 16 ani distanță, în afara termenului de prescripție care în virtutea legii penale vechi, constituia 15 ani.” Dacă organele de urmărire penală ar fi dispus efectuarea expertizei medico-legale imediat după repatrierea cadavrului sau cel puțin ar fi inițiat cauza penală imediat după parvenirea dovezilor incriminatoare dar nu la 3 ani distanță, atunci în cazul respectiv am fi avut sentință de condamnare cu executare, pentru că nu ar fi expirat termenul de prescripție” [10]. În mod similar, în țara noastră se dezvoltă și alte flageluri ale criminalității precum fenomenul corupțional și cel evazionist, instanțele de judecată emițând frecvent sentințe prin care se dispune încetarea procesului penal ca rezultat al expirării termenului de prescripție.

Observăm că tărăgănarea acțiunilor procesual-penale are ca efect slăbirea eficienței sistemului de justiție penală, anume prin: a) creșterea riscului ca justiția să nu se înfăptuiască din cauza expirării termenelor de prescripție; b) determinarea unui caracter irelevant al sentințelor: criminal condamnat când victima nu mai este în viață și nu mai are posibilitatea să se bucure de remediul justiției sau persoană condamnată pe nedrept care a suferit inclusiv din cauza blamării sociale pe toată durata vieții, fiind reabilitată mult prea târziu sau chiar post-mortem. Sistemul de justiție penală este eficient, așadar, numai dacă justiția se înfăptuiește cu promptitudine și reușește să ofere remediile sale la timp. Pentru a spori eficiența sistemului de justiție penală, anume în legătură cu criteriul invocat, pot fi întreprinse mai multe măsuri: a) creșterea numărului de cadre polițienești, judecătorești și ale procuraturii; b) revizuirea prevederilor legale referitoare la termenele de prescripție; c) în situații de „justiție tărăgănată”, efecturea unor anchete pentru a se stabili dacă nu a existat la mijloc un factor de natură corupțională, răuvoitoare ori legat de nerespectarea deontologiei și disciplinei muncii.

Legislația procesual-penală a Republicii Moldova în dispozițiile privitoare la accesul liber la justiție statuează că „Orice persoană are dreptul la examinarea şi soluţionarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil”, iar la art. 20 este menționat despre faptul că „urmărirea penală și judecarea cauzelor se face în timp rezonabil”, fiind enumerate criteriile de apreciere a termenului rezonabil, responsabilii de asigurarea respectării termenelor rezonabile (procurorul și instanța respectivă), situațiile și modalitatea de prelungire a termenelor, cazurile care se urgentează și se bucură de o tratare preferențială [3]. De asemenea, legislația

procesual-penală, după cum este și firesc, are pentru cea mai mare parte a acțiunilor procesuale stabilite termene specifice.

Termenele și modalitatea în care infracțiunile se prescriu, sunt prevăzute la art. 60 al Codului Penal. Termenele sunt prevăzute separat, pe categorii de infracțiuni. Prescripția curge din momentul săvârșirii infracțiunii până la data rămâneii definitive a hotărârii instanței de judecată. În cazul săvârșirii unei noi infracțiuni, prescripția curge pentru fiecare separat. Sunt prevăzute condițiile de suspendare și întrerupere a prescripției, situațiile în care aceasta se aplică privilegiat (minorat) precum și categoriile de infracțiuni imprescriptibile: infracţiuni contra păcii şi securităţii omenirii, infracţiuni de război, infracţiuni de tortură, tratament inuman sau degradant sau alte infracţiuni prevăzute de tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte, indiferent de data la care au fost săvârşite [9].

În ciuda faptului că există reglementări destul de precise privitoare la respectarea unor termene rezonabile de soluționare a cauzelor, din păcate corupția, lipsa cadrelor, subcalificarea și incompetența lor, determină ca Republica Moldova să aibă un sistem de justiție penală ineficient prin prisma acestui criteriu. Există cauze care au fost mediatizate și erau considerate de interes public, dar care s-au stopat undeva prin instanță ori la nivelul urmăririi penale, astfel încât nici societatea, nici presa nu le mai duce contul, dar pe seama cărora se speculează și se confabulează în sfera politică, derutând parcă și mai mult opinia publică, dar într-un final toate ducând spre non-sens, deoarece pentru cele mai de rezonanță cauze de delapidări, evaziuni și acte de corupție încă nu s-au emis sentințe definitive de condamnare, semnalment destul de clar că avem un sistem de justiție penală infect.

Capacitatea de a atenua ori înlătura consecințele infracțiunii

O infracțiune implică consecințe în primul rând asupra victimei și apropiaților săi. Dar și societatea resimte anumite consecințe. Când auzim despre victimizarea unei persoane, tindem să manifestăm empatie sau să fim revoltați chiar și atunci când nu o cunoaștem. În primul rând, pentru că în fiecare dintre noi există și o chemare spre dreptate, un simțământ civic care se activează atunci când auzim despre suferința altei persoane. Consecințele unei infracțiuni sunt în primul rând de natură psihică. Dar victimele directe mai suportă pe lângă suferința morală ori trauma psihică și consecințe precum pagube materiale, deteriorarea stării de sănătate, pierderea vieții omenești și chiar pierderea de timp. Un sistem de justiție penală este eficient inclusiv în măsura în care reușește să atenueze ori să înlăture efectele negative rezultate din faptele infracționale. Simpla condamnare a unui criminal, atenuează sentimentul de frică în societate, oferă siguranță cetățenilor că și pe viitor faptele socialmente periculoase vor fi pedepsite, iar în acest mod potențialii criminali se vor abține de la făcut rău. De asemenea, societatea, la fel ca și victimele, are pe lângă sentimentul de securitate și un sentiment specific de satisfacție morală atunci când este încarcerat un criminal. Însă efectele care se produc în urma faptelor infracționale determină ca în sistemul justiției penale să nu intre numai legea penală și procesuală, înfăptuirea justiției penale având loc pe mai multe căi și în virtutea mai multor legi (ex. execuțional-penale, extra-penale etc.). Spre exemplu, victimele infracțiunilor au nevoie de a fi protejate și reabilitate multiaspectual, îndeosebi au dreptul la recompensă materială și la recuperarea prejudiciului. Există o sumedenie de legi care fac acest lucru posibil, chiar dacă, în comparație cu alte state, Republica Moldova are un repertoriu legislativ mai puțin variat și, prin urmare, o eficiență vizibil diminuată a sistemului de justiție penală.

În primul rând, măsuri de protecție socială a victimelor infracțiunilor în Republica Moldova s-au întreprins destul de tardiv, abia în 2016 prin adoptarea Legii cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor [11]. Chiar și în cazul unor victime cu nevoi și riscuri psiho-sociale mai grave, precum victimele violenței în familie și victimele traficului de ființe umane, măsurile au fost tardive, deoarece Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie adoptată în 2007 a devenit funcțională abia la 18 septembrie 2008 [12], la aproximativ 16 ani de existență oficială a țării noastre ca stat, iar Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane a fost doptată și a intrat în vigoare la finele anului 2005 [13], la 14 ani de existență oficială a statului, de unde denotă că Republica Moldova, stat cu o existență de aproximativ 3 decenii, nu a avut aproximativ 25 de ani o lege prin care să protejeze persoanele victimizate pe cale infracțională, iar timp de peste un deceniu și jumătate, nici o lege care să răspundă nevoilor unor categorii

specifice de victime, anume ale traficului de ființe și ale violenței în familie. Aceasta deși: Republica Moldova în tot acest timp a fost un focar de criminalitate în Sud-Estul Europei Centrale, Republica Moldova a fost un punct de recrutare a victimelor traficului de persoane, mai ales că tendința de emigrare era mare iar regimul liberalizat de vize încă nu exista (până în 2014), Republica Moldova s-a confruntat și încă se mai confruntă cu problema violenței în familie.

Prin prisma acestui cadru legislativ, destul de minimal, cu nivel destul de slab de implementare, ba chiar și adoptat destul de tardiv, putem conchide că sistemul de justiție penală al Republicii Moldova este destul de ineficient, deoarece nu corespunde criteriului de a avea o capacitate de a atenua sau înlătura efectele infracțiunilor produse asupra victimelor. Lipsa cadrului legal atrage după sine și lipsa cadrului organizatoric. Dacă în statele cu practici net superioare de asistare a victimelor infracțiunii sunt integrate structurile guvernamentale și cele neguvernamentale într-un serviciu victimologic complex și armonios capabil să răspundă într-un mod minuțios și extins nevoilor unor mai multe categorii de victime, atunci în Republica Moldova avem un repertoriu legislativ restrâns de protecție a victimelor, un număr nesemnificativ de structuri neguvernamentale care să își asume sarcini în domeniu, cadre de o specializare extrem de îngustă, și nu în ultimul rând un vid legislativ în ce privește protecția persoanelor victimizate în străinătate, a persoanelor victimizate colateral, a persoanelor victimizate prin abuz sexual și a persoanelor victimizate în perioada minoratului (care aparent se bucură de beneficiile unor legi deja existente, dar de facto, acestea necesită o abordare separată). Este important, așadar, pentru creșterea eficienței sistemului de justițe penală a țării noastre să promovăm nu doar o politică penală corectă, dar și o politică execuțional-penală și victimologică corelată corespunzător problemelor legate de criminalitate care există la moment. Condamnarea și încarcerarea infractorilor nu trebuie să fie unica metodă de restabilire a echității sociale. Ce se întâmplă cu victima și infractorul după acest moment, este mult mai important și mai trivial pentru parcursul lor, dar și al comunității.

Gradul de resocializare al agenților care prin propriul aport comportamental au condiționat ca actele criminale să aibă loc

Actul criminal reprezintă o chestiune interactivă, o coparticipare a victimei și infractorului la crearea și consumarea unei situații concrete de victimizare. Aportul comportamental al victimei poate fi apreciat uneori ca fiind conștient (intenționat), alteori inconștient (imprudent), uneori moral, alteori amoral, uneori legal, alteori ilegal, fiecare situație de victimizare fiind unică. Din multitudinea cazurilor de victimizare produse pe căi infracționale, în unele, însăși victimele au un nivel înalt de vulnerabilitate victimală, manifestând devianță comportamentală care este rezultatul socializării lor în medii violente, uneori chiar subculturale, dar cu mecanisme comportamentale de tip victimal, diametral opuse față de mecanismele comportamentale agresive ale infractorului. Din acest motiv, conceptul de resocializare în cadrul politicii corecționale trebuie să fie abordat nu doar din perspectiva infractorului, dar și a părții prejudiciate în urma actului criminal, altmiteri, eficiența sistemului de justiție penală, ar reieși că este din start înjumătățită numai din cauza că se acționează unilateral în prevenirea, contracararea și atenuarea efectelor criminalității.

I. Larii și O. Pohilă, coautori ai unui articol publicat în 2020, scot în evidență una din imperfecțiunile sistemului de justiție moldovenesc afirmând că acesta „se orientează, în mod prioritar, spre reacţia socială faţă de infracţiunile şi infractorii care le-au comis şi mai puţin ia în considerare necesităţile şi interesele părţii vătămate” [14, pag. 93], iar V. Bujor notează că „deşi victimei i s-a acordat mai puţină atenţie din partea legiuitorului, analiza şi cunoaşterea locului şi rolului pe care aceasta îl ocupă în mecanismul actului infracţional şi în practica judiciară (depistarea şi sancţionarea infractorului), contribuie, în primul rând, la formularea unor recomandări pentru conduita preventivă şi autoprotectivă în raport cu pericolul victimizării” [15, pag. 66].

Politicile penale ale statelor lumii, cu mici excepții, prioritizează resocializarea infractorului, desconsiderând necesitatea de a resocializa victima și a-i ameliora anumite trăsături deviante victimale de personalitate tot așa cum se procedează de obicei cu trăsăturile delicvente ale infractorului. Studiile criminologice au relevat deja că în sistemul cauzal al infracțiunii intervin și factorii victimogeni care mai sunt numiți în doctrina autohtonă și „factori de risc victimal” [16, pag. 225-226, 228], victima fiind în unele cazuri,

fără a avea o culpă penală, la fel de vinovată sau chiar cu mult mai vinovată de declanșarea mecanismului infracțional. Ba chiar despre unele dintre victime, doctrina victimologică spune că sunt „precipitatoare" [17, pag. 722] și în anumite situații aportul lor comportamental la desfășurarea crimei se datorează acestui tip specific de devianță comportamnetală – devianța victimală, care implică patternuri psihocomportamentale specifice, tratate până azi cu indiferență, statul nefiind preocupat să elaboreze o politică în legătură cu descoperirea și profilaxia lor în situații latente de victimizare, nici cu ameliorarea lor prin acțiuni în cadrul unui demers mai avansat al victimoterapiei. Rezultă că în actuala paradigmă a sistemului de justiție penală, rolul victimei în geneza manifestărilor criminale fiind ignorat, politicile atât preventivă, cât și corecțională sunt desfășurate într-o manieră unilaterală, de unde și un nivel scăzut de eficiență a sistemului de justiție penală în țara noastră și nu doar, deoarece la moment, un număr nesemnificativ de state pun accentul pe promovarea unei politici victimologice coerente, cea mai mare parte din ele fiind focusate pe realizarea unei justiții în care scopul-cheie este încarcerarea și corijarea infractorului, altfel spus, se bazează pe principii retributive și mai puțin pe restaurație.

Actualmente, în lume sunt considerate eficiente și moderne acele sisteme de justiție penală care pun accentul pe restaurație. Restaurația răspunde nevoilor victimei cât și infractorului, inclusiv nevoilor de formare a unor abilități de relaționare socială indispensabile convețuirii în societate, fiind așadar, un model de înfăptuire a justiției care depășește paradigma unilaterală de prevenire a infracțiunilor, mizând atât pe resocializarea infractorului, cât și a victimei, care la fel ca agresorul, este socializată într-un mediu subcultural al violenței ce parazitează structura socială și prezintă o gamă specifică de simptome manifestate la nivel psihocomportamental, caracteristice fenomenului devianței. Scopul justiției penale este de a ține criminalitatea în parametrii cei mai scăzuți cu putință, iar acest lucru se poate înfăptui mai ușor atunci când concomitent cu demararea unor acțiuni de inhibare a manifestărilor criminale se desfășoară și acțiuni de inhibare a manifestărilor victimale, pentru că anumiți indivizi din masa socială au abilitatea negativă de a agresa, tot așa cum unii au abilitatea negativă de a recepta agresivitatea și de a se expune la victimizare.

Nu putem considera că Republica Moldova este un exemplu chiar și în cele ce vizează capacitatea ei de a asigura prin implementarea politicilor corecționale un nivel satisfăcător al gradului de resocializare al condamnaților: în primul rând sunt implementate anemic și au un conținut anemic prevederile legale care reglementează pedepsele alternative privării de libertate; nu există o continuitate a muncii educative cu deținuții eliberați condiționat ori eliberați pe sfârșit de termen, dar care nu au înregistrat progrese cu privire la corijare pe durata aflării în detenție; în fapt, muncă educativă și psihocorecțională nu se desfășoară nici cu deținuții aflați în termen de probă. Numai instituțiile penitenciare posedă instrumentele corecționale specifice de înlăturare a devianței și resocializare a condamnaților despre care să putem spune că au un anumit nivel de suficiență – programe de terapie psihosocială, programe de instruire profesională, programe educativ-informative, programe de tratament farmaceutic (metadona), servicii de consiliere psihologică etc.

Astfel de programe, ca instrumente de resocializare, ar trebui să le aibă și probațiunea, iar de ele ar trebui să beneficieze: condamnații care execută pedepse neprivative de libertate (amendă, muncă neremunerată), condamnații aflați în termen de probă, condamnații eliberați condiționat, cei cărora li s-a comutat pedeapsa și, bineînțeles, cei eliberați pe sfârșit de termen dar în privința cărora comisia penitenciarului a constatat că nu au făcut progrese în legătură cu schimbarea comportamentală. Este important ca munca educativă să se desfășoare și în momentul când se constată că persoana este la o etapă precoce de criminalizare a personalității sale, spre exemplu, când săvârșește un număr mare de contravenții, practică pe care am putea să o aplicăm asupra persoanelor care sunt indisciplinate și neglijente la volan, dacă tot avem un număr mare de accidente rutiere, deoarece majoritatea șoferilor care au primit pedeapsă penală privativă de libertate pentru infracțiune în domeniul transportului rutier, nu s-au aflat la prima încălcare a regulilor de circulație rutieră de fapt, și dacă amenzile s-au dovedit inutile, de ce să nu obligăm șoferii aflați în punctul de a claca repetat, să rămână pietoni până nu participă la anumite acțiuni preventiv-educative?

Republica Moldova, având un nivel de criminalitate destul de înalt, ar trebui să importe din Occident unele practici de resocializare a devianților, este timpul ca anumite practici ale justiției restaurative să prindă rădăcini mai viguroase în sistemul corecțional al țării noastre, să dezvoltăm conceptul de comunitate terapeutică și în genere să diversificăm psihoterapiile pentru victime și agresori pentru a desocializa

din subcultul violenței și din mediile violente masa mare de oameni pe care din păcate o avem la moment. Astăzi, când Republica Moldova riscă să devină un focar de criminalitate în Sud-Estul Europei Centrale, se acutizează necesitatea de a promova o politică penală bazată pe prevenție în detrimentul învechitului model represiv. Este timpul ca și domeniul dreptului penal să fie inovat și adaptat pentru a face față criminalității ca fenomen al sociumului ce mocnește în țara noastră deja de ani buni, altmiteri, ignoranța și delăsarea vor avea efecte dezastruoase asupra întregii suprastructuri sociale.

Finalizăm prin a face o pledoarie în favoarea unui sistem de justiție penală reformat într-un alt mod decât s-a discutat până acum la nivel de politică. Nivelul corupției în țara noastră determină ca un număr mare de persoane să nu isprăvească și să nu mai dea de capăt în demersul lor de a-și face dreptate, dar în perspectivă, dacă vom pune accent mai mult pe prevenție și mai puțin pe represiune, poate se va contura o altă realitate și numărul de persoane disperate să-și facă dreptate va fi mai mic, pentru că legile vor fi respectate de către cetățeni din convingere și din bun simț, fără a căuta metode de eschivare. Nu în ultimul rând, întru satisfacerea criteriilor analizate și întru îmbunătățirea sistemului de justiție penală al țării noastre, trebuie să ne raliem cu restul statelor democratice de pe arena internațională, împreună cu care ne-am asumat angajamente privitoare la respectarea drepturilor omului prin semnarea de tratate și convenții, trebuie să ne focusăm pe respectarea proporționalității atât în stabilirea pedepselor, cât și în aplicarea lor la cazuri individuale, să ne concentrăm pe diminuarea fenomenului de justițiere tardivă a cazurilor, pe diversificarea și perfecționarea metodelor de resocializare atât a infractorilor, cât și a victimelor, dar nu în ultimul rând, să ne focusăm pe înlăturarea și eventual atenuarea consecințelor infracțiunii prin asigurarea unui sistem mai avansat de servicii și recompense victimelor infracțiunilor și succesorilor acestora.

Referințe:

1. Grama, M., *Controverse privind restabilirea echității sociale prin pedeapsa penală.* În: *Materialele conferinței științifice internaționale „Statul, securitatea şi drepturile omului în condiţiile societăţii informaţionale” din 13-14 decemmbrie 2018*, USM, Chișinău, Republica Moldova. Chișinău: Ed. Tipografia „Art-poligraf”, 2019, pp. 305-310. ISBN: 978-9975-108-88-1.
2. Sabiescu, B., *Corelația dintre drepturile omului și dreptul pozitiv*. În: *Materialele conferinței științifice internaționale „Promovarea dreptuilor omului în contextual integrării europene: teorie și practică” din 18 octombrie 2013*, ULIM; Chișinău, Republica Moldova. Chișinău: ULIM, 2013, pp. 304-309. ISBN 978-9975-101-20-2.
3. *Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova*, nr.122 din 14.03.2003, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 72-74, art. 195 din 14.04.2009.
4. *European Court of Human Rights. Convenția Europeană a Drepturilor Omului*. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron.
5. Osoianu, T., *Corelația dintre protecția drepturilor omului și contracararea criminalității sau despre echilibrul dintre riscul de a condamna o persoană nevinovată și riscul de a o achita pe cea vinovată* (comentariu teoretic al art.1 C.pr.pen. al Republicii Moldova). În: vol II. al Materialelor conferinței științifice internaționale *„Realităţi şi perspective ale învăţământului juridic naţional”* din 1-2 octombrie 2019, USM, Chișinău, Republica Moldova. Chișinău: CEP USM, 2019, pp. 437-448. ISBN 978-9975-149- 88-4.
6. Pîrău, E., *Principiul proporţionalităţii în materia dreptului penal European*. În: *Materialele conferinței* științifice internaționale *„Prevenirea şi combaterea criminalităţii: probleme, soluţii şi perspective”, Ed. V din 18 mai 2023,* Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, Chișinău, Republica Moldova, publicate în ediția specială a revistei „Legea și Viața”. Chișinău: 2023, pp. 158-162. ISSN 2587-4365.
7. *Portalul Biroului Național de Statistică: Statistici Sociale*. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9
8. *Potalul canalului de televiziune „Jurnal TV”: Știri Sociale.* Disponibil: https://www.jurnaltv.md/news/f49e3b2f86538b43/retrospectiva-celor-mai-grave-accidente.html
9. *Codul Penal al Republicii Moldova*, nr. 985 din 18.04.2002, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 248-251, art. 699 din 05.11.2013.
10. *Portalul de știri Știri.md.* Disponibil: https://stiri.md/article/social/fina-si-nasul-amanti-l-au-omorat-pe-sot-la-zatoka-marturiile-soacrei/

11. *Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor* nr. 137 din 29.07.2016, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 293-305, art. 618 din 09.09.2016.
12. *Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie* nr. 45 din 01.03.2007, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 55-56, art. 178 din 18.03.2008.
1. *Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane* nr. 241 din 20.10.2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 164-167, art. 812 din 09.12.2005.
2. Larii, I., Pohilă O., *Măsuri de Prevenire Victimologică a Infracțiunilor de Expoatare Sexuală a Femeilor și Copiilor*. În: *Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare" a MAI al Republicii Moldova, Secția Științe Juridice,* nr. 12/2020, pp. 91-105. ISSN 1857-0976.
3. Bujor, V., *Unele probleme ale victimologiei criminologice*. În: *materialele conferinţei ştiinţifice „Reabilitarea victimelor infracțiunii"* din 22 octombrie 2021, USM, Chișinău, Republica Moldova. Chișinău: CEP USM, 2022, pp. 65-69. ISBN 978-9975-159-02-9.
4. Cicala, A., *Rolul poliției în diminuarea sau eliminarea factorilor determinanți ai riscului victimal.* În: *materialele conferinţei ştiinţifice cu participare internaţională „Protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii şi securităţii publice"* ed. II, din 08 decembrie 2022. Chişinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare", 2023, pp. 224-233. ISBN 978-9975-135-66-5.
5. Samoilenco, V., *Alcoolismul ca pattern în mecanismul infracțiunilor de mare violență*. În: *materialele conferinței științifice internaționale „Omul-Criminologia-Ştttința",* ed. II din 24 martie 2023, Chișinău, Republica Moldova. Chișinău: Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, 2023, pp. 720-727. ISBN 978-9975-3418-6-8

Date despre autori:
Victor SAMOILENCO, doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova. Ofițer principal al DICI al Administrației Naționale a Penitenciarelor, comisar de justiție.
ORCID: 0000-0002-9277-5983
E-mail: vic84@mail.ru

Victoria SAMOILENCO, doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova. Ofițer superior al Penitenciarului nr. 3-Leova, inspector de justiție.
E-mail: victoria.samoilenco.92@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5998-2622

Prezentat la 19.03.2024